

Český vládní bankrot 1615

Petr Vorel

Významným nástrojem ve vztahu mezi panovnickým dvorem a stavovskou obcí v Království českém se v průběhu 16. století stal daňový a měnový systém. Projednávání těchto záležitostí na zemských sněmech využívali stavové jako nátlakový nástroj vůči panovnickému dvoru. Nejzřetelnější je tato okolnost v případě projednávání konkrétní výše a metodiky výběru daní, které představovaly v raném novověku stále významnější zdroj příjmů panovnické komory. Stejně důležitou však byla také otázka mincovního regálu, v jehož uplatňování byl panovník v rámci systému stavovské monarchie omezován zemským sněmem. Bez souhlasu stavů nemohl výrobou méně kvalitního oběživa krýt deficit vládního rozpočtu.

Nástup Matyáše Habsburského na český trůn (1611) představoval ve vztahu mezi stavy a panovnickým dvorem podstatnou změnu, neboť těžiště mocenského zápasu mezi nimi se dočasně přesunulo z oblasti nábožensko-politické (kde protestantští stavové získali v letech 1608-1611 jednoznačně převahu) do oblasti ekonomické. Vnější projevy tohoto zápasu byly jiné, než v předchozích desetiletích, proto je nutné posuzovat je odlišným způsobem.

Panovnický dvůr se marně pokoušel devalvovat měnový systém a pokrýt tak stále narůstající rozpočtový schodek, který už nebylo možné pokrýt růstem daňové zátěže. Namísto složitých jednání o výšce a výběru daní na sněmovní úrovni zvolil panovnický dvůr jednodušší cestu postupného navyšování státního dluhu, který vznikal mimo kontrolu stavovské vlády, ale měl být někdy v budoucnu splacen z daňového výnosu.

Tyto rozpory vyvrcholily na jednání zemského sněmu roku 1615, na kterém stavové schválili návrh na výběr daní na pět let dopředu. Toto rozhodnutí je ve starší historiografii zcela mylně interpretováno jako jedna z hlavních politických chyb, kterých se předáci české stavovské opozice v době před stavovským povstáním údajně dopustili.

Na základě analýzy konkrétních dat autor vzniklou situaci interpretuje novým způsobem. Souhlas stavovské opozice s dlouhodobým výběrem daní byl dobře promyšleným rozhodnutím, kterým stavové vůbec nevycházeli vstříc panovníkovým požadavkům. Naopak; usnesení zemského sněmu z roku 1615 zablokovalo další růst zadlužení země a vytvořilo nový nástroj stavovské fiskální politiky, předjímající možný budoucí mocenský zápas o vládu v zemi.

Zemský sněm stanovil komisi, která měla ověřit právoplatnost všech panovnických dluhopisů, které byly zaručeny výnosem z Království českého. Následně stavové odmítli z českých daní splácet finanční závazky Habsburků, vzniklé mimo území Království českého. Tímto rozhodnutím byla výrazně zpochybněna hodnota aktiv mnoha zahraničních věřitelů císařského dvora. Čeští stavové sice v roce 1615 schválili výběr daní na pětileté období, ale zároveň převzali výběr těchto daní a jejich následnou distribuci pod svou kontrolu. Až do splacení všech komisí akceptovaných finančních závazků (přibližně 2,5 milionu tolarů), neměly být z Čech odváděny do centrální habsburské pokladny vůbec žádné daně s výjimkou malé osobní apanáže císaře Matyáše jako krále českého. Kromě daňového výnosu však stavovská komise dlouhodobě obstarala veškeré příjmy panovníka z českého území, včetně výnosu komorních panství, na kterých hned v roce 1615 zavedla razantní úsporná opatření.

Pro Ferdinanda II. Habsburského, který byl v roce 1617 zemským sněmem přijat za následníka českého trůnu, neměla případná politická dohoda s českými stavy žádný smysl. I po případném diplomatickém řešení sporných náboženských otázek, vyhrocených roku 1618 formou defenestrace, by česká stavovská vláda dál plně ovládala všechny ekonomické zdroje království. Zahájení válečného konfliktu a předpokládané (byť riskantní) vojenské vítězství

v Čechách bylo pro Habsburky jediným východiskem z hluboké fiskální krize. To se v plném rozsahu ukázalo v podobě zásadní změny majetkové a měnové situace v letech 1621-1623.